

Tito nosilac borbe protiv staljinizma*

I

Josip Broz doputovao je u Sovjetski Savez potkraj veljače 1935. godine i ostao tamo do početka listopada 1936. godine. Njegov odlazak, na osnovi zaključka CK KPJ, bio je popraćen pismom tadašnjeg sekretara partije Milana Gorkića predstavniku KPJ u Kominterni Vladimiru Čopiću, u kojem se, uz ostalo, kaže: »Ako Tito bude referent, onda uredi da se ljudi k njemu ljudski odnose. Reci Valiju (pseudonim poljskog revolucionara Valeckog, tadašnjeg rukovodioca Balkanskog lender-sekretarijata) i drugima, da je to radnik koji je šest godina proboravio na robiji, da on u početku možda neće biti rutiniran onako kao neki izvježbani intelektualci. Ali on poznaje Partiju, on predstavlja najbolji dio našeg radničkog aktiva i poslije nekog vremena — 6 do 8 mjeseci mi ga uzimamo natrag za rukovodeći rad u CK. Prema tome k njemu se niko nesmiye odnositi kao nekom sitnom činovniku, nego kao partijcu koji će u doglednoj budućnosti biti jedan od stvarnih i, nadamo se, dobrih rukovodilaca Partije«¹ (kurziv Z. Č.).

Taj odlomak karakterističan je za odnose koji su tada vladali u Kominterni, o kojima Josip Broz nije imao nikakva saznanja. Njegov prvi boravak u Rusiji, gdje je dospio kao austrougarski zarobljenik u prvom svjetskom ratu, zatim manje-više aktivno prisustvo u februarskoj i oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu u Rusiji, utjecali su na njegovo lično sazrijevanje kao komunista, ali nisu donijeli nikakvih saznanja o stranputicama prvog procesa izgradnje socijalizma u svijetu. U prvu i tada jedinu socijalističku zemlju on je došao nakon 15-godišnjeg aktivnog rada u jugoslavenskom komunističkom pokretu, poslije nekoliko hapšenja, sudskih procesa i 6-godišnje robije — doputovao je s vjerom u veliku i moćnu socijalističku zemlju u kojoj je na vlasti radnička klasa i u kojoj više nema eksploatacije, nasilja i neiskrenosti. O tome je on kasnije rekao:

»Što je to značilo za jednog revolucionara? U najtežim časovima, u tmurnim noćima beskrajnog isljedničkog ispitivanja i zlostavljanja, u danima ubitačne samoće u ćelijama i samicama, nas je uvijek držala vjera da sve ove muke nisu uzaludne, da ipak postoji jedna snažna, moćna zemlja, istina daleko od nas, u kojoj su ostvareni svi oni ideali za koje smo se borili. Bila je to za nas prva domovina u kojoj je poštovan rad čovjeka, u kojoj vladaju ljubav, drugarstvo, iskrenost. S koliko sam radosti, kad sam izašao s robije, slušao za radio-aparatom ponoćno otkucavanje sata

* Ovaj je rad proširena verzija priloga objavljenog u fotomonografiji »Tito«, izdanje »Spektar«, Zagreb 1971. Radu su naknadno dodane bilješke i neke manje nadopune.

¹ Pero Damjanović, Tito na čelu Partije, Beograd 1968, 40.

sa tornja u Kremlju i poletne zvuke Internacionale. Ovako nisam mislio i osjećao samo ja, nego i hiljade drugova s kojima sam dolazio u dodir u tim godinama svoga rada.«²

Godina i po boravka u SSSR-u, rad u Balkanskom sekretarijatu, susreti s istaknutim komunistima, stranim i našim, putovanja po unutrašnjosti i drugo i događaji znatno su izmijenili tu idiličnu predstavu o prvoj socijalističkoj zemlji i njenom rukovodstvu na čelu sa J. V. Staljinom. Tome je pridonijelo njegovo lično učešće na VII (i posljednjem) kongresu Kominterne, kada je kao sekretar naše delegacije bio čak predložen za člana Izvršnog komiteta Kominterne, dok je sekretar partije Gorkić bio predložen samo za kandidata. Ali rukovodstvo Kongresa odlučilo je da KPJ ne dobije ni jednog člana u Izvršnom komitetu, već je samo za kandidata izabralo Gorkića. Bila je to neka vrsta kazne za samostalnost delegacije KPJ, koja je mimo uobičajenih pravila predložila »običnog« člana Politbiroa umjesto sekretara Partije.³

Nagli nestanci pojedinih komunista, stranih i naših, s kojima se susretao, još više su učvrstili uvjerenje da se u SSSR-u i Kominterni zbiva nešto čemu internacionalizam služi samo kao fasada.⁴ Usprkos svim tim saznanjima Josip Broz nije izgubio vjeru u pokret, kome je više od decenij i po pripadao, već se pojačanom energijom bacio na reorganizaciju KPJ, prvo kao njen organizacioni sekretar, zatim kao zaduženi za KPJ i konačno kao generalni sekretar.

Svoju borbu za novu partiju i njen program, koji bi prije svega odgovarao interesima jugoslavenske radničke klase i svim drugim potčinjenim slojevima, pa i većini jugoslavenskih naroda, Josip Broz — sakriven iza niza ilegalnih imena — vodio je u ime Kominterne, Sovjetskog Saveza i internacionalizma, jer je shvatio da bi svako otvoreno suprotstavljanje tadašnjoj politici bilo uzaludno. Josip Broz je bio svakog časa spreman da izvrši svoj internacionalni dug, uvjeren da su devijacije s kojima se lično suočio privremene. On je taj dug u niz navrata izvršio zajedno s partijom kojoj je došao na čelo. Dužni su ostali oni koji se — u jednom vrlo teškom razdoblju totalne eksplozije fašizma s grandioznim osvajačkim planovima i prvim realizacijama — nisu mogli snaći, već su nove pojave mjerili starim šablonima i shemama. Josip Broz je utoliko »kriv«, jer je uspio stvoriti partiju koja je pronašla svoj vlastiti put, koja se toliko razvila da je njeno rukovodstvo na različitim stranama donosilo identične odluke. Takva se partija nije mogla zadovoljiti onim što su joj namijenili stratezi Kominterne.

² *Vladimir Dedijer*, Josip Broz Tito — prilozi za biografiju, Beograd 1953, 239.

³ *P. Damjanović*, n. dj., 49.

⁴ O tome je Josip Broz Tito u referatu na svečanoj sjednici IX kongresa SKJ posvećenoj 50-godišnjici KPJ rekao: »Osjećam svojom dužnošću da ovom prilikom podsjetim i na to da je naša Partija za vrijeme Staljinovih čistki izgubila desetine svojih vjernih članova. Među te nevine žrtve spadaju i takvi zaslužni rukovodioci KPJ, kao što su: Filip Filipović, Đuka Cvijić, Štefek Cvijić, Rade Grgur i Voja Vujović, Kosta Novaković, Kamil Horvatin, Mladen Čonić, Antun Mavrak, Vladimir Čopić i mnogi drugi. Njihova tragedija je bila utoliko veća što su mučeni pod lažnom optužbom da su špijuni i izdajnici, što su otjerani u smrt pod monstruoznim optužbama za nedjela koja nikada nisu učinili« (IX kongres SKJ, Beograd 1969, 28).

Obećanje koje je Josip Broz dao predsjedniku Kominterne Georgiju Dimitrovu pri preuzimanju mandata prvog sekretara,⁵ da će se truditi da opravda povjerenje, vrlo brzo se ostvarilo. Proces pretvaranja Jugoslavenske komunističke partije od programatski lenjinističke partije, koji je započeo na njenom Osnivačkom kongresu 1919, u doista kadrovsku, organizaciono strukturiranu revolucionarnu lenjinističku partiju, koja je bila prije svega partija vlastitih naroda, vrlo brzo je dovršen, i još prije nego što je rat koji je već bjesnio u Evropi zahvatio našu zemlju.

Munjeviti slom stare Jugoslavije, okupacija i komadanje zemlje nisu promijenili situaciju, već su štoviše pojačali uvjerenje o potrebi oružane borbe. Situaciju, kad je stara vlast srušena, a nova se još nije učvrstila, Lenjin je okarakterizirao kao najpovoljniju za revoluciju. »Tek onda, kad 'donji slojevi' neće staro i kad 'gornji slojevi' ne mogu na stari način, tek onda revolucija može pobijediti.«⁶ — pisao je. Takva je situacija upravo nastala u Jugoslaviji.

U trenutku, kada je Hitler 22. lipnja 1941. godine jednostrano raskinuo pakt sa SSSR-om, koji je — uzgred rečeno — dvije godine nerijetko kočio povezivanje nacionalnih i internacionalnih interesa, jer su mnogi iz toga pakta izveli i zaključke o potrebi napuštanja antifašističke platforme — Jugoslavenska komunistička partija bila je spremna za narodnooslobodilačku borbu i za svoju socijalističku revoluciju. Bilo bi to istodobno izvršenje njene internacionalne obaveze i borba za očuvanje vlastitih nacionalnih interesa.

Oko te borbe bilo je isprva dosta nesporazuma s Kominternom. U jednom od prvih telegrama, koji je Josip Broz primio od Kominterne, stajalo je: »Uzmite u obzir da se u sadašnjoj fazi radi o oslobođenju od fašističkog podjarmljenja, a ne o socijalističkoj revoluciji.«⁷ Taj zadatak se nije podudarao sa zaključkom V zemaljske konferencije KPJ, održane u Zagrebu od 19—23. listopada 1940. godine, da će se naredna konferencija održati u zemlji oslobođenoj i od socijalnog i od nacionalnog ugnjetavanja.⁸

Priznavanje jugoslavenske emigrantske vlade i kralja, suprotstavljanje pretvaranju partizanskih odreda u brigade i divizije, odugovlačenje sa slanjem minimalne materijalne pomoći, koja bi imala više moralni značaj, neslaganje s osnivanjem organa narodne vlasti, sve to s nedovoljno uvjerljivom motivacijom da se ne bi pokvarili odnosi sa zapadnim saveznicima — bili su neki osnovni momenti oko kojih je došlo do razmimoilaženja s Kominternom. Posebne komplikacije nastale su zbog osnivanja AVNOJ-a (Bihać, 26—27. studenog 1942).

»Mi nemamo mogućnosti — rekao je tada Josip Broz — da stvorimo jednu legalnu vladu, jer nam to međunarodni odnosi i prilike još ne dozvoljavaju. Ali mi imamo pravo na jedno — a to je: da u ovim teškim okol-

⁵ Prema istraživanjima Pere Damjanovića do toga imenovanja je došlo u ljeto 1938. godine, a ne potkraj 1937. godine, kako se prije smatralo (v. njegovu knjigu: Tito pred temama istorije, Beograd 1972, 110—111).

⁶ V. Lenjin, Dječja bolest 'ljevičarstva' u komunizmu, »Kultura« 1949, 70—71.

⁷ V. Dedijer, n. dj., 295.

⁸ P. Damjanović, n. dj., 153.

nostima stvorimo jedno političko tijelo, jedan politički organ koji će okupiti naš narod i povesti ga, zajedno sa našom junačkom vojskom, u dalje borbe koje stoje pred nama, a koje će biti veoma teške.«⁹

Već tada su ambicije bile veće, ali je Kominternu rekla ne.

Drugo zasjedanje AVNOJ-a (Jajce, 28—29. studenog 1943) održano je u znatno izmijenjenoj atmosferi. Narodnooslobodilački pokret već su bili priznali zapadni saveznici, doduše samo kao vojni faktor u borbi s fašizmom, a ne kao politički pokret, a Kominternu, kao vrhunski organ međunarodnog komunističkog pokreta, bila je ukinuta. Josip Broz je u ime Antifašističkog vjeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Hrvatske i Slovenije obavijestio sovjetsku vladu o odlukama donesenim na zasjedanju. Reakcija je bila vrlo oštra. Odluke drugog zasjedanja AVNOJ-a ocijenjene su kao zabijanje noža u leđa SSSR-u.

»Staljin je bjesnio — rekao mi je Dimitrov poslije, kada sam došao u Moskvu.

— Kako on smije, rekao je Staljin, kako je moguće da on radi ovako ne pitajući ništa?»

»Mi ih nismo htjeli pitati, jer bismo, kad bi oni na to kazali 'ne', morali kao disciplinovani komunisti da to i ne poduzimamo. Ja sam ih i kod Bihaća pitao — pa su kazali 'ne' — i mi to onda nismo mogli. Zato smo riješili da tada ne pitamo; oni će se ljutiti, ali mi ćemo to učiniti. I tu smo dobro uradili. Tu je, dakle, naš prvi jači sukob s njima opštepolitičkog karaktera i u pogledu naše nezavisnosti i naše samostalnosti i tako dalje«¹⁰ — osjećao se kasnije Josip Broz.

Bilo je suviše kasno da se tako reagira. Narodnooslobodilački pokret je postepeno doživljavao sve veća priznanja, a fašistička Njemačka sve češće poraze. Odnosi sa SSSR-om su se znatno poboljšali. Na početku 1944. godine stigla je prva sovjetska vojna misija, a zatim i pomoć. Potkraj 1944. Josip Broz je posjetio SSSR i tada se prvi put lično susreo sa Staljinom. Bio je tada maršal Tito, legendarni vođa jugoslavenskih partizana, poznat u cijelom svijetu. Zapisi očevidaca kazuju da je svojim nastupom i stavovima frapirao Staljina, a pogotovo njegove najbliže suradnike nenavikle na bilo kakvo suprotstavljanje. Taj posjet donio je znatne rezultate. Sklopljeni su ugovori o vojnoj pomoći, sovjetska vojna komanda zatražila je dozvolu za ulazak na jugoslavenski teritorij radi borbi s njemačkim i mađarskim trupama i obavezala se na napuštanje teritorija čim planirane operacije budu završene. Te odluke donesene su u vrijeme, kada su se šefovi velikih sila antifašističke koalicije pridržavali formalno nepovrđenog dogovora o podjeli interesnih sfera u Jugoslaviji na bazi fifti-fifti. Ubrzo od toga dogovora nije ostalo ništa, jer je cijela zemlja oslobođena i udareni temelji novom društvenom poretku.

⁹ *Vilko Vinterhalter*, Životnom stazom Josipa Broza, Beograd 1968, 310—311.

¹⁰ *V. Vinterhalter*, n. dj., 354.

II

Razdoblje obnove zemlje i stvaranja osnova za izgradnju socijalizma na izgled je proteklo bez većih nesporazuma. Bio je to samo privid. Naknadno smo iz pisma CK SKP(b) od 4. svibnja 1948. saznali da je već Titov govor u Ljubljani, potkraj svibnja 1945, dakle neposredno poslije oslobođenja zemlje, bio ocijenjen kao antisovjetski. Ta »ocjena« odnosi se na ovaj dio: »Govorilo se da je ovaj rat pravedan rat, i mi smo ga takvim smatrali. Ali mi tražimo i pravedan završetak, mi tražimo da svak bude gospodar na svome; mi nećemo da plaćamo tuđe račune, mi nećemo da budemo moneta za potkusurivanje, mi nećemo da nas miješaju u neku politiku interesnih sfera.«¹¹

Sličnih ocjena i incidentata bilo je više. Kad su se oni sumirali postalo je jasno, da je posrijedi sukob dviju bitno različitih koncepcija.

SSSR je u vrijeme drugoga svjetskog rata manifestirao svoj dvostruki karakter: s jedne strane bio je najznačajniji faktor u Evropi u borbi s fašizmom i podnio velike materijalne i ljudske žrtve, a s druge strane, javio se kao nova svjetska velesila, koja je težila proširenju svoje dominacije. Sovjetski etatističko-centralistički društveni sistem, koji je neposredno pred rat došao u ozbiljnu krizu, za vrijeme rata počeo je mnogo efikasnije funkcionirati i iz rata izašao znatno ojačan. Birokracija je sve proizvodne rezultate i vojne pobjede ubrzo pripisala sebi.

Takav društveno-politički sistem Staljin je pokušao nametnuti svim istočnoevropskim zemljama, uključujući i Jugoslaviju, kao jedino mogući socijalistički poredak. Osnovni zadatak tih zemalja bio je što brža izgradnja sličnog ili čak identičnog društveno-političkog sistema s ciljem što brže ekonomske i vojne integracije sa Sovjetskim Savezom, da bi se na osnovi više stope rasta industrijske proizvodnje prestigao kapitalistički dio svijeta, ili eventualno, bio pobijeden u direktnom vojnom sukobu, ukoliko do njega dođe. To uvjerenje o neizbježnosti vojnog sukoba s kapitalizmom, ili barem o ugroženosti socijalističkog dijela svijeta, pri čemu odlučnu ulogu ima Sovjetski Savez s obzirom na svoj vojni potencijal — postalo je glavni argument u ime kojeg su postupno potčinjavane nove socijalističke zemlje.

Ne bi se moglo reći da jugoslavenski komunisti na čelu s Titom nisu prihvatili jedinstvenu koncepciju. Oni su se načelno složili s mogućnošću stvaranja federacije s Bugarskom,¹² zalagali se za uspostavljanje odnosa s ostalim zemljama narodne demokracije, posebno sa SSSR-om, bili su štovite inicijatori osnivanja Informacionog biroa nekih komunističkih partija, kao organa za razmjenu iskustava. Samo su jugoslavenski komunisti zamišljali taj razvitak na osnovi ravnopravnih odnosa, ali ih je praksa ubrzo poučila da se radi o svemu drugom samo ne o ravnopravnim odnosima.

Oba mješovita jugoslavensko-sovjetska društva, koja su bila osnovana, JUSTA (za avionski saobraćaj) i JUSPAT (za riječni saobraćaj) zasnivala

¹¹ Savez komunista Jugoslavije u međunarodnom radničkom pokretu 1948—1968, Beograd 1968, 201.

¹² O tome vidi u članku *Moše Pijade*, O pitanju Balkanske federacije (Izabrani govori i članci 1948—1949, Beograd 1950, 223—239).

su se na principima izuzetno nepovoljnim za Jugoslaviju. Zbog toga su pregovori oko osnivanja novih mješovitih društava zapeli. Položaj sovjetskih vojnih i civilnih stručnjaka, njihove plaće nekoliko puta veće od plaća jugoslavenskih ministara i generala, njihovo držanje i pokušaji stvaranja mreže obavještajne službe — to su još uvjerljivije potvrdili. Otezanja s uspostavljanjem dugoročnih ekonomskih aranžmana, komplikacije zbog odnosa s nekim istočnoevropskim zemljama, posebno s Albanijom, inzistiranje da se jugoslavensko rukovodstvo u vanjskopolitičkim odnosima obavezno konzultira sa sovjetskom vladom, pritisak da se odmah priđe stvaranju federacije s Bugarskom, i neki drugi događaji ubrzo su otvorili oči »poštenim budalama«,¹³ kako je Staljin u šali nazivao jugoslavenske rukovodioce. Otpor sovjetskim potezima da Jugoslaviju ekonomski i politički potčine rastao je u zemlji. Porastom otpora odnosi između CK SKP(b) i CK KPJ počeli su se pogoršavati.

U proljeće 1948. godine sovjetska vlada je donijela odluku o povlačenju svojih stručnjaka, jer su tobože »okruženi nedruželjubljenjem«.¹⁴ Na protest jugoslavenske vlade zbog takve jednostrane odluke došlo je pismo CK SKP(b) od 27. ožujka 1948, u kome je uže jugoslavensko rukovodstvo proglašeno antisovjetskim, trockističkim, a sama KP optužena kao nedemokratska, polulegalna partija, koja nema svoj vlastiti program, već se uklapa u Narodni front.¹⁵

Te je optužbe drug Tito na sjednici CK 12. travnja 1948. ovako okarakterizirao: »Drugovi, vodite računa da se ovdje ne radi ni o kakvim teoretskim diskusijama, ne radi se ovdje o greškama KPJ, o tobožnjem našem ideološkom zastranjivanju. Ne smijemo dopustiti da budemo gurnuti na diskusiju o tome [...] Drugovi, ovdje se radi prije svega o odnosu države i države [...] Meni se čini da se oni služe ideološkim pitanjima da bi opravdali svoj pritisak na nas, na našu državu [...]«¹⁶

Daljnji razvoj odnosa potpuno je opravdao tu ocjenu.

Na energično pobijanje optužbi slijedilo je novo pismo u kojem se krug »pogreški« proširio na tvrdnje da KPJ napušta klasnu borbu, zbog politike koju vodi na selu, da se prepušta oportunistizmu i da preuveličava svoje ratne zasluge. Posebno je ta posljednja optužba teško pala Titu i njegovim najbližim suradnicima, sudionicima bitki na Neretvi, Sutjesci i brojnim drugim bojištima širom Jugoslavije. »A što francuska i italijanska kompartija imaju za sada manje uspjeha nego jugoslavenska kompartija, to se ne objašnjava nekim osobitim kvalitetima jugoslovenske kompartije, nego uglavnom, time što je posle razbijanja štaba jugoslovenskih partizana od strane nemačkih padobranaca u momentu kada je narodnooslobodilački pokret u Jugoslaviji preživljavao tešku krizu, Sovjetska armija pritekla u pomoć jugoslavenskom narodu, razbila nemačke okupatore, oslobodila Beograd i tako stvorila uslove neophodne za dolazak komunističke partije na vlast. Nažalost, Sovjetska armija nije ukazala i nije mogla uka-

¹³ Podaci prema V. Dedijer, n. dj., 470—488.

¹⁴ Pismo predsjednika Ministarskog savjeta J. B. Tita, V. M. Molotovu, ministru vanjskih poslova SSSR-a od 20. III 1948. godine (SKJ u međunarodnom radničkom pokretu, 181).

¹⁵ SKJ u međunarodnom radničkom pokretu, 194—197.

¹⁶ V. Dedijer, n. dj., 518.

zati takvu pomoć francuskoj i italijanskoj kompartiji. Kada bi drugovi Tito i Kardelj uzeli u obzir ovu okolnost kao neosporiv fakat, oni bi manje galamili o svojim zaslugama i držali bi se pristojnije, skromnije« — kaže se pismu CK SKP(b) od 4. svibnja 1948.¹⁷

Staljin je to pismo uputio rukovodstvima svih partija članica Informbiroa i zatražio njegovo hitno zasjedanje radi rasprave o KPJ. Staljinovu samouvjerenost u pogledu odnosa s Jugoslavijom najbolje je ilustrirao N. S. Hruščov na XX kongresu KPSS 1956. godine, kad je u tajnom referatu, radi ilustracije Staljinove manije veličine, iznio ovu njegovu izjavu: »Bit će dovoljno da maknem svojim malim prstom i Tita više neće biti. On će pasti.«¹⁸

Ta izjava nije se ostvarila! Razloge je iznio sam Hruščov: »Nije važno koliko i kako je Staljin micao, ne samo svoj mali prst nego sve drugo što je mogao pokrenuti. Tito nije pao. Zašto? Uzrok je bio u tome što je u ovom slučaju neslaganja s jugoslavenskim drugovima Tito za sobom imao državu i narod koji je prošao tešku školu borbe za slobodu i nezavisnost, narod koji je dao potporu svojim rukovodiocima.«¹⁹

Staljin je, doduše, uspio da zasjedanju Informbiroa, bez prisustva predstavnika KPJ, nametne rezoluciju u kojoj su manje-više bili ponovljeni stavovi iz pisma CK SKP(b).²⁰ Iako se Rezolucija Informbiroa sastojala od neopravdanih optužbi i kleveta protiv KPJ i njenog rukovodstva, te otvoreno pozivala na pritisak protiv naše zemlje da bi je se prisililo na pokornost, prihvatila su je i rukovodstva svih istočnoevropskih zemalja i nekih zapadnoevropskih komunističkih partija. Time je Rezolucija dobila podršku većeg dijela komunističkog pokreta, ali je ta podrška bila formalna, silom iznuđena.

»Napad na KPJ je predstavljao prvi otvoreni sukob između birokratskog koncepta o socijalističkoj državi i putevima razvitka socijalizma u svijetu koji je izgrađen u Sovjetskom Savezu pod rukovodstvom Staljina — što, usput rečeno, nikada nije moguće tretirati samo kao neki 'kult ličnosti' — i antidogmatskog prilaza i demokratskog, humanog koncepta socijalističkog društva, koji je došao do izražaja već ranije, a naročito poslije rata — u djelovanju KPJ. Taj koncept, naravno, mi nismo izmislili da bismo time postali pronalazači nekog novog 'modela socijalizma', već se on ra-

¹⁷ SKJ u međunarodnom radničkom pokretu, 212.

¹⁸ Tajni referat N. S. Hruščova, Zagreb 1970, 70.

¹⁹ Isto, 70.

²⁰ U »Rezoluciji Informacionog biroa komunističkih partija o stanju u Komunističkoj partiji Jugoslavije« u 8 tačaka navedene su ove osnovne optužbe: odstupanje od marksizma-lenjinizma, neprijateljska politika prema SSSR-u i SKP(b), nepravilna politika prema seljaštvu, utapanje Partije u Narodni front, birokratizam, uobraženost i neprihvatanje kritike, nesudjelovanje na zasjedanju Informacionog biroa i razbijanje jedinstva komunističkog pokreta. Rezolucija završava otvorenim pozivom za obaranje jugoslavenskoga političkog rukovodstva: »Zadatak ovih zdravih članova KPJ jeste da prisile svoje današnje rukovodiocce da otvoreno i pošteno priznaju svoje pogreške i da ih poprave, da napuste nacionalizam, da se vrate internacionalizmu i da svim silama učvršćuju jedinstveni socijalistički front protiv imperijalizma, ili, — ako se današnji rukovodioci KPJ pokažu za to nesposobni, — da ih smene i istaknu novo internacionalističko rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije. Informacioni biro ne sumnja da će Komunistička partija Jugoslavije moći da ispuni ovaj časnii zadatak« (SKJ u međunarodnom radničkom pokretu, 222).

dao i oblikovao kao rezultat konkretnih uslova revolucionarne borbe u našoj zemlji i dubokih promjena u savremenom svijetu. Događaji su potvrdili da dileme pred kojima su se našli jugoslavenski komunisti nisu bile nešto slučajno, niti nešto samo naše. Pokazalo se, naime, da su to, u stvari, bile dileme daljeg razvoja socijalizma uopšte, i kod nas i u svijetu, i da se sa njima susreću i mnoge druge partije i pojedine socijalističke zemlje« — rezimirao je svoju ocjenu drug Tito u referatu na IX kongresu SKJ god. 1969.²¹

Dvadesetak godina ranije bilo je mnogo teže donijeti takvu odluku. Jugoslavija nikad nije bila tako osamljena kao tada. Zapadne dijelove zemlje preljetali su američki avioni, a na sjevernim i istočnim granicama ubrzo su započeli incidenti. Trogodišnji period obnove zemlje usmjerio je najveći dio vanjskotrgovinske razmjene na istočnoevropske zemlje. I prvi petogodišnji plan industrijalizacije i elektrifikacije zemlje, usvojen na početku 1947. godine, uvelike se oslanjao na kredite, isporuke investicione oporuke i tehničke dokumentacije iz istočnoevropskih zemalja. Sve je to gotovo preko noći bilo presječeno.

»Nema sumnje, to su bili teški dani, ali i veliki dani«²² sjećao se Josip Broz kasnije i usporedio ih sa 1938. godinom, kada je u Moskvi kao jedini jugoslavenski komunist čekao da Kominternu riješi »slučaj« KPJ. Ta usporedba išla je u prilog 1948. godini, jer desetak godina ranije nije još zapravo bilo partije iza koje bi stao narod. Malobrojnost pristalica Informbiroa i spontani plebiscit na V kongresu KPJ, u srpnju 1948. godine, koji je sazvan još prije donošenja Rezolucije Informbiroa, najbolje su to potvrdili. Od prisutnih 2 323 delegata za Josipa Broza Tita glasalo je 2 318. Protiv je bilo samo 5.²³

III

Sukob s Informbiroom, koji je doveo Jugoslaviju u vrlo tešku situaciju zbog ekonomske blokade, političkog, pa i vojnog pritiska, što je iziskivalo povećane izdatke za narodnu obranu, ubrzao je razvoj saznanja o negativnim stranama tadašnjeg administrativno-centralističkog društvenog sistema. Spoznaja da se uzroci stavova rukovodstva SSSR-a prema našoj zemlji kriju u deformiranim društvenim odnosima koji su se tamo prije rata razvili, a nakon rata nekritički počeli prenositi na ostale istočnoevropske zemlje, dovela je do zaključka da se pobjeda nad staljinizmom ne može izvojevati samo odbijanjem neopravdanih optužbi i kritikom deformiranih društveno-ekonomskih i političkih odnosa, već izgradnjom vlastitoga društveno-političkog sistema u kojem bi bile izbjegnute takve deformacije.

Novo jugoslavensko društvo nužno se moralo organizirati decentralistički na prerastanju državnog vlasništva i državnog upravljanja sredstvima za

²¹ IX kongres SKJ, Beograd 1969, 29.

²² V. Dedijer, n. dj., 541.

²³ Isto, 547.

proizvodnju u društveno vlasništvo i društveno upravljanje i samoupravljanje. Novi društveni odnosi nužno su morali uključiti mnogo veći stupanj demokratizacije, dovesti do većih prava i sloboda širokih društvenih slojeva.

Historijska je zasluga Komunističke partije Jugoslavije na čelu s Josipom Brozom Titom, koju nitko ne može demantirati, da je prva započela s razbijanjem centralizma i etatizma — u vrijeme kada su se oni smatrali jedino mogućom realizacijom socijalizma — i uvođenjem sistema samoupravljanja.²⁴

Teški položaj zemlje, koja se odjednom našla odbačena od svojih saveznika, ubrzao je saznanje o besperspektivnosti politike blokova i o potrebi prevladavanja takve podjele svijeta na osnovi politike koegzistencije.

Sukob s Informbiroom ubrzao je razvitak samoupravnog socijalizma, i kod nas i u svijetu, i stvaranje politike aktivne i miroljubive koegzistencije. I za jedno i za drugo ima najveće zasluge Josip Broz upravo svojim odlučnim suprotstavljanjem staljinizmu.

Daljnji razvoj potpuno je opravdao tu odlučnost. Josip Broz je lično doživio da su mu sovjetski rukovodioci, nakon Staljinove smrti, priznali, da su sami izmislili spor i povjerovali u njega.²⁵ Oni su potpisali Beogradsku deklaraciju 1955. godine, a zatim 1956. Moskovsku u kojima se utvrđuju osnovni principi odnosa između dviju država i dviju partija.

U prvoj deklaraciji utvrđeni su kao osnovni principi suradnje »poštovanje suverenosti, nezavisnosti, integriteta i ravnopravnosti među državama u uzajamnim odnosima i odnosima s drugim državama«. ²⁶

Iako su se od 1955. godine do danas odnosi sa SSSR-om u nekoliko navrata pogoršavali — posebno 1956. godine zbog različitih stavova o događajima u Mađarskoj i 1968. godine nakon vojne intervencije snaga Varšavskog ugovora u ČSSR — sukob nikada nije dostigao intenzitet iz vremena Rezolucije Informbiroa i višegodišnje kampanje protiv naše zemlje. Naprotiv, treba na kraju istaći da je upravo Josip Broz Tito najviše učinio da se odnosi sa SSSR-om kao najjačom socijalističkom zemljom i sa KPSS kao značajnom komunističkom partijom što je god moguće više poboljšaju, naravno kad je to bilo moguće. To je on potvrdio svojim posljednjim posjetom Savjetskom Savezu i susretima s istaknutim sovjetskim državicima, u ljeto 1972. godine.

²⁴ Vidi ekspozice »O radničkom upravljanju privrednim preduzećima« (Josip Broz Tito, Govori i članci, Zagreb 1959, sv. V, 205—235).

²⁵ Prilikom dolaska u Beograd, 26. svibnja 1955. godine, sekretar CK KPSS N. S. Hruščov i rukovodilac sovjetske delegacije izjavio je: »Mi iskreno žalimo ono što se dogodilo i odlučno odbijamo sve ono što se nagomilalo u tom periodu. Mi sa svoje strane, bez ikakve sumnje, u ovo ubrajamo provokatorsku ulogu koju su u odnosima između Jugoslavije i SSSR odigrali sada otkriveni neprijatelji naroda Berija, Abakumov i drugi. Mi smo temeljno proučili materijale na kojima se zasnivaju teške optužbe protiv rukovodilaca Jugoslavije. Činjenice govore da su ove materijale isfabrikovali neprijatelji naroda, prezreni agenti imperijalizma koji su se uvukli u redove naše partije. Mi smo duboko ubeđeni da je period pogoršanja naših odnosa ostao daleko za nama. S naše strane, mi smo spremni da učinimo sve što je potrebno da odstranimo sve prepreke koje smetaju učvršćenju prijateljskih odnosa između naših naroda« (navedeno prema B. Pribičević, Sukob Komunističke partije Jugoslavije i Kominforma, Beograd 1972, 24). Iz izjave očigledno proizlazi da Hruščov nije ulazio u dublje uzroke toga sukoba.

²⁶ Deklaracija vlada FNRJ i SSSR (SKJ u međunarodnom radničkom pokretu, 14).

SUMMARY

TITO LEADER OF THE FIGHT AGAINST STALINISM

The author is analysing some basic aspects of fight Tito raised against Stalinism, pointing to the importance of that fight in certain short periods. After the short review of the period immediately preceeding the Second World War as well as the period during the war i. e. Liberation War of Yugoslav people from 1941 to 1945, the author puts the stress on after-war period. He is re-considering the importance of conflict of Communist Party of Yugoslavia (CPY) and Informbiro (Information Bureau of Comintern) in 1948. The conflict with the Information Bureau brought Yugoslavia into a very difficult situation as it resulted in economic blockade, in political and even army suppression which called for ever larger expenses for national defense; but it quickly improved the knowledge of the negative sides of that time administrative and centralization system. Understanding that the causes of the viewpoint the leadership of USSR took towards Yugoslavia were to be found in the deformed social relations that had developed there already before the war while after the war they were non-critically spread on other East-European countries, brought the conviction that the victory over Stalinism was not to be won if limited only to throwing off the unjust accusations and criticizing the deformed social and political relations, but that there should be started the building-up of a new social and political socialist system which would escape such deformations. New social relations should necessarily include democratization on a larger scale and lead to giving greater rights and freedom to masses. The historical merit of CPY under the leadership of Tito is that they started to destroy the centralization and state-socialism at the time when both were considered the only possible realization of socialism and that they started introducing the system of self-governing.